

• Nagy Csongor István •

RECEPCIÓ ÉS MINTAKÖVETÉS A MAGYAR VERSENYJOGBAN

Valóban fenntartás nélkül átvehetőek az uniós versenyjog megoldásai?

A jelen tanulmány amellet érvel, hogy bár az uniós versenyjog recepciója alapvetően szerencsés, a fenntartások nélküli mintakövetés nem. Egyrészt, vannak a versenypolitikának olyan ellentmondásos kérdései, amelyek esetében indokolt lenne, hogy a magyar versenyjog saját szabályozói döntést hozzon. Másrészt, az uniós versenyjog céljai között hangsúlyosan szerepel a piaci integráció, ami viszont a magyar versenyjogból teljes mértékben hiányzik. A tanulmány bemutatja, hogy bár a magyar versenyjognak önálló működési tere van, az igazodik az uniós versenyjogi gyakorlathoz, illetve magáévá tette az anyagi jogi szabályok uniós versenyjoggal való konformitásának követelményét. A tanulmány rámutat két olyan kérdésre (vizszenteladási ár rögzítése, abszolút területi kizárólagosság), amelyek esetében a magyar versenyjognak ez az anyagi jogi önállósága károkat okozott.

BEVEZETÉS

Az európai uniós és a magyar versenyjog viszonyát az elmúlt három évtizedben egy sajátos kettősség jellemezte. A tagállamok közötti kereskedelmet nem érintő ügyek tekintetében a versenyjog és a versenypolitika nemzeti hatáskör, a magyar versenyjog és gyakorlat azonban alapvetően az uniós versenyjog szabályozási modelljét követi.¹ Ez a hatás Magyarország EU-csatlakozását követően még jobban felerősödött, noha annak formális jogi okai nem voltak.²

A jelen tanulmányban amellet érvelek, hogy bár az uniós versenyjog recepciója alapvetően indokolt, a fenntartások nélküli mintakövetés nem. Az uniós versenyjog a világ legfejlettebb kontinentális jogi antitröszt rendszere, így átvétele, az önkéntes jogharmonizáció komoly előnyökkel járt és jár. Egyrészt, a magyar jog komoly „kísérletezési” költséget takarított és takarít meg azzal, hogy nem kell organikus módon kifejlesztenie saját rendszerét. A versenyjog közgazdaságilag meghatározott, más jogterületekhez képest társadalmilag kevésbé kötött, így az egyébként is kontinentális jogi módszertanú uniós versenyjog átvétele zökkenőmentesen beágyazható a magyar társadalmi viszonyokba. Emellet szintén jelentős előnyökkel jár, hogy a magyar jogal-

¹ Lásd *Boythá* [2004], *Vörös* [2011], *Tóth* [2013].

² Lásd *Papp* [2006], *Tóth* [2020].

kalmazóknak, akik párhuzamosan kell alkalmazzák az uniós és a magyar versenyjogi szabályokat, két, módszertanában, belső logikájában, szerkezetében és fogalomhasználatában konvergáló joganyagot kell alkalmazzanak.

Az átvétel általános indokltsága mellett fontos azonban hangsúlyozni, hogy az uniós versenyjog szabályait nem lehet, vagy legalábbis nem lenne szabad, minden tekintetben fenntartás nélkül átvenni. Egyrészt, vannak a versenypolitikának olyan ellentmondásos kérdései, ahol indokolt lenne, hogy a magyar versenyjog saját szabályozói döntést hozzon, különösen, mivel a szabályai egy helyi, közepes vagy kisebb méretű piacra szabottak. Másrészt, ami sokkal inkább szembeűnő: az uniós versenyjog céljai között hangsúlyosan szerepel a piaci integráció, ami viszont a magyar versenyjogból teljes mértékben hiányzik. Bár a piaci integráció célja mögött általánosságban számos közgazdasági megfontolás van, a versenyjogban a piaci integráció mint cél kiindulópontja politikai, és esetenként felülírhat közgazdasági szempontokat. Ez pedig helyenként olyan szabályok vagy megközelítés kialakítását eredményezi, amelyek szembe mennek a közgazdasági megfontolásokkal. Miközben ez az ár az uniós versenyjogban vállalható, addig a piaci integráció célját nem tartalmazó magyar versenyjogban értelmezhetetlen.

Az alábbiakban, első lépésben, bemutatom, hogy a magyar versenyjognak (versenyjogi gondolkodásnak és versenypolitikának) önálló működési tere van, tekintettel arra, hogy az uniós és a magyar (nemzeti) versenyjog egymással párhuzamosan érvényesül, és az előbbi csak akkor rendelkezik elsődlegességgel az utóbbi felett, ha az ügy érinti a tagállamok közötti kereskedelmet. A második lépésben bemutatom, hogy a magyar versenyjogi gyakorlat miként igazodik az uniós versenyjogi gyakorlathoz, illetve miként jelent meg az anyagi jogi szabályok uniós versenyjoggal való konformitásának követelménye a magyar versenyjogi gyakorlatban és jogalkotásban. Végül, harmadik lépésben, rámutatok két olyan kérdésre, ahol a magyar versenyjognak ez az anyagi jogi önállótlanága károkat okozott. Az első példa a viszonteladási ár rögzítésének szabályozása, ahol a magyar versenyjog az EU-joggal való – egyébként nem elvárt – konformitás megteremtése érdekében visszalépett korábbi önálló szabályozási döntésétől, miközben az uniós versenyjog viszonteladási árral kapcsolatos megközelítése erősen vitatott. A második példa az abszolút területi kizárólagosság, amely vonatkozásában a magyar versenyjog minden kétely nélkül vett át egy olyan megközelítést, amelyet az uniós versenyjogban kifejezetten az európai belső piac politikai céljai indokoltak, és amely a piaci integráció által nem vezérelt magyar piacon közgazdasági szempontból kifejezetten indokolatlan, sőt káros.

PÁRHUZAMOS SZABÁLYOZÁSI HATÁSKÖRÖK

Az európai uniós és a tagállami szint között a versenyjog tekintetében két szempontból is beszélhetünk hatáskör-elhatárolásról. Mindkét esetben a vezérlő elv a párhuzamos hatáskörök princípiuma. Egyrészt, a szabályozási hatáskör értelmében vizs-

gálandó az uniós és a tagállami versenyjog viszonya egymáshoz: milyen kérdéseket, magatartást szabályozhat az uniós, és milyeneket a tagállami versenyjog, melyiket kell alkalmazni kollízió esetén, mikor áll fenn kollízió, lehet-e a két versenyjogi rezsimit párhuzamosan alkalmazni ugyanarra a magatartásra stb. Másrészt, beszélhetünk jogalkalmazói-eljárási hatásköréről, amely gyakorlatilag csak az uniós versenyjog alkalmazása szempontjából merül fel. Az uniós versenyjog közvetlen hatállyal rendelkezik, és alkalmazása decentralizált, azt az uniós intézményeken felül a tagállami hatóságok és bíróságok is alkalmazzák. Ebben az esetben nem vitás az anyagi jog, valamint annak forrása, a kérdés, hogy melyik szerv járhat el: az uniós versenyhatóság (Európai Bizottság), a tagállami versenyhatóság, illetve a tagállami bíróság. A jelen vizsgálódás szempontjából a szabályozói hatáskörnek van jelentősége: mi az, ami az uniós és mi az, ami a magyar versenyjog hatálya alá tartozik.

A szabályozói hatáskör két elkülönült vizsgálatot igénylő alkérdésre bontható. Az egyik az uniós versenyjog alkalmazhatóságának hatásköri előfeltételét jelentő fogalom: a tagállamközi kereskedelem érintettsége. Ezt a követelményt a tagállamközi kereskedelem érintettségéről szóló bizottsági iránymutatás részletezi.³ A másik kérdés az uniós és a tagállami szint párhuzamos jogalkotási hatáskörének következménye. Mivel a két szint szabályalkotási hatáskörei ezen a területen nem teljes mértékben minősülnek kölcsönösen kizárólagosnak (bár nagyrészt azok), elképzelhető, hogy egy, a tagállamközi kereskedelmet érintő magatartással szemben mind az uniós, mind pedig a magyar versenyjog követelményeket állapít meg. Ebből következően, ezekre az esetekre vonatkozóan rendezni kell a két szabályozási rezsím közötti viszonyt.

Az uniós versenyjog alkalmazásának általános előfeltétele az adott tényállás (megállapodás, magatartás, tranzakció stb.) uniós dimenziója. A vállalkozásokra vonatkozó uniós versenyszabályok mindegyik területe esetén fennáll ez a követelmény. Az EUMSZ 101. és 102. cikke szövegében utal a tagállamközi kereskedelem érintettségére mint alkalmazási előfeltételre. Az uniós fúziókontroll-rendelet (139/2004/EK rendelet) ezzel szemben egy számszerűsítésen alapuló tesztet alkalmaz, amely minimálisra (vagy legalábbis a lehető legkisebbre) csökkenti a tranzakció uniós dimenziójával kapcsolatos bizonytalanságot.

Az uniójog közvetlen hatályát az Európai Bíróság már nagyon korán, a *Van Gend & Loos kontra Holland Adóhatóság*-ügyben hozott ítéletében kimondta: az uniós jogra közvetlenül lehet hivatkozni a tagállami hatóságok és bíróságok előtt, azaz közvetlen hatálya van, és „letörli” a vele ellentétes tagállami szabályokat (elsődlegesség).

- ♦ „Az Unió a nemzetközi jog új jogrendjét képezi, melynek javára az államok, bár szűk területeken, de korlátozták szuverén jogaikat, és amelynek alanyai nemcsak a tagállamok, hanem azok állampolgárai is. Ennélfogva a tagállamok jogszabályaitól független

³ Guidelines on the effect on trade concept contained in Articles 81 and 82 of the Treaty, HL C 101., 2004.4.27. 81–96.

közösségi jog mellett, hogy a magánszemélyekre kötelezettségeket állapít meg, arra is szolgál, hogy számukra jogokat keletkeztessen, amelyek az őket megillető jogok összességének részévé válnak. E jogok nemcsak akkor keletkeznek, amikor a Szerződés ezeket kifejezetten előírja, hanem azokból a kötelezettségekből eredően is, amelyeket a Szerződés egyértelműen rögzít a magánszemélyek, a tagállamok és az uniós intézmények számára.”⁴

Fontos koncepcionális kérdés, hogy vajon a tagállamközi kereskedelmet érintő magatartás kizárólagos uniós kompetenciába tartozik-e (tehát kizárólag az uniós versenyjog vonatkozik rá, a nemzeti versenyszabályok kizárásával) vagy az ilyen uniós dimenziójú esetekre valamilyen módon a nemzeti versenyszabályok is alkalmazhatók. Maga az EUMSZ nem rendezi explicit módon a problémát. Bár az uniós versenyjog csak az uniós dimenziójú magatartásokra vonatkozik, ebből még nem kapunk egyértelmű választ arra a kérdésre, hogy a tagállami versenyjog szabályozhatja-e egy tagállamközi kereskedelmet érintő magatartás tagállami vetületeit. Az uniós és a tagállami versenyjog egymáshoz való viszonyát az 1/2003/EK rendelet, valamint az EUMSZ rendelkezéseit értelmező bírósági gyakorlat rendezi. Ennek alapján a kartelljog uniós kompetencia: a tagállami kartelljog nem tilthat olyan magatartást, amely az uniós kartelljog alapján jogszerű, és nem szentesíthet olyan magatartást, amely az uniós kartelljog alapján jogellenes.

A kérdés kiindulópontját az Európai Bíróságnak a *Walt Wilhelm*-ügyben⁵ lefektetett értelmezése adja. Ennek értelmében, a nemzeti versenyhatóságok eljárhatnak saját versenyjoguk alapján, akkor is, ha ugyanazon megállapodást a Bizottság is vizsgálja saját eljárásában, feltéve azonban, hogy a tagállami jog nem sérti az uniós jog teljes körű és egységes alkalmazását és az annak alkalmazása érdekében meghozott vagy meghozni szándékozott intézkedéseket.⁶ A *méltányosság követelménye előírja, hogy minden szankció kiszabása során* figyelembe kell venni a korábban kiszabott hátrányos jogkövetkezményeket.⁷ Az ítéletből levezethető az a tétel, miszerint a tagállami versenyjog nem szentesíthet egy olyan magatartást, amelyet az uniós versenyjog alapján megtiltottak.⁸

⁴ 26/62. sz., *van Gend & Loos kontra Holland Adóhatóság*-ügyben 1963. február 5-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:1963:1.

⁵ 14/68. sz., *Walt Wilhelm és mások kontra Bundeskartellamt*-ügyben 1969. február 13-án hozott ítélet (EBHT 1969, 1. o.).

⁶ 9. pont.

⁷ 11. pont. Ezt az elvet követte a Bizottság a *Cast iron and steel rolls*-ügyben. 83/546/EEC: Commission Decision of 17 October 1983 relating to a proceeding under Article 85 of the EEC Treaty (IV/30.064 – *Cast iron and steel rolls*). HL L 317, 1983.11.15. 1–18. o., 71. pont.

⁸ Ezt az elvet követte a Bizottság a *Fire insurance (D)*-ügyben. 85/75/EEC: Commission Decision of 5 December 1984 relating to a proceeding under Article 85 of the EEC Treaty (IV/30.307 – *Fire insurance (D)*). HL L 35, 1985.02.05. 20–34. o., 14., 17. és 28. pont. A bizottsági határozatot az Európai Bíróság is helyben hagyta. 45/85. sz. *Verband der Sachversicherer e.V. kontra Bizottság*-ügyben 1987. január 27-én hozott ítélet (EBHT, 1987. 405. o.). Bár a fenti elvet a bizottsági álláspont is

Másodlagos joganyag szintjén először az 1/2003/EK rendelet szabályozta a kérdést. Ez a versenykorlátozó megállapodások tekintetében világos elhatárolást alkalmaz, forradalmi előrelépést jelentve a kérdésben:⁹ a *Walt Wilhelm*-ügyben lefektetett tézisek és a rendelet normáinak együtthatása, hogy a tagállamközi kereskedelmet érintő, versenyjogi szempontból releváns magatartás versenyjogi szabályozása kizárólagos uniós szabályozási kompetencia.¹⁰ Az 1/2003/EK rendelet 3. cikkének (1) bekezdése értelmében:

- ♦ „ha a tagállamok versenyhatóságai vagy a nemzeti bíróságok a Szerződés 101. cikkének (1) bekezdése szerinti megállapodásokra, vállalkozások társulásainak döntéseire vagy összehangolt magatartásokra, amelyek e rendelkezés értelmében befolyásolhatják a tagállamok közötti kereskedelmet, a nemzeti versenyjogot alkalmazzák, akkor az ilyen megállapodásokra, döntésekre vagy összehangolt magatartásokra a Szerződés 101. cikkét is alkalmazniuk kell.”

Az 1/2003/EK rendelet 3. cikkének (2) bekezdése pedig kimondja, hogy

- ♦ „a nemzeti versenyjog alkalmazása nem vezethet az olyan megállapodásoknak, vállalkozások társulásai döntéseinek vagy összehangolt magatartásoknak a tilalmához, amelyek ugyan befolyásolhatják a tagállamok közötti kereskedelmet, viszont a Szerződés 101. cikke (1) bekezdésének értelmében nem korlátozzák a versenyt, vagy amelyek megfelelnek a Szerződés 101. cikke (3) bekezdésében foglalt feltételeknek, illetve amelyek valamelyik, a Szerződés 101. cikke (3) bekezdésének alkalmazásáról szóló rendelet hatálya alá tartoznak.”

Következésképpen, a tagállami versenyjog – a *Walt Wilhelm*-ügyben hozott határozatból következően – nem szentesíthet olyan megállapodást, amely az EUMSZ 101. cikke alapján tiltott, és – az 1/2003/EK rendelet 3. cikkének (2) bekezdéséből következően – nem tilthat olyan megállapodást, amelyeket az uniós kartelljog nem tilt, akár azért nem, mert az nem ütközik az EUMSZ 101. cikkének (1) bekezdésében található kartelltilalomba, akár azért, mert az megfelel az EUMSZ 101. cikkének (3) bekezdésében vagy valamely csoportmentességi rendeletben található követelményeknek.

.....
tartalmazta (20. pont), ebben a vonatkozásban az Európai Bíróság nem tett értelmező megállapítást. Ez az elv a szakirodalomban általánosan elfogadott (lásd *Galinsky* [1994], *Kingston* [2001] 342. o., *Lucey* [2006] 559–560. o., *Wesseling* [1999] 426–427. o.). Lásd továbbá 311/85. sz., *Vereniging van Vlaamse reisebureaus v. sociale dienst*-ügyben 1987. október 1-jén hozott ítélet (EBHT 1987., 3801. o.); T-66/89. sz., *Publishers Association kontra Bizottság (No. 2)*-ügyben 1992. július 9-én hozott ítélet (EBHT 1992., II-1995. o.).

⁹ *Kingston* [2001] 343. o.

¹⁰ Vö. *Canenbley–Rosenthal* [2005] 108. o., *Riley* [2003] 606–607. o.

Érdemes megjegyezni, hogy az 1/2003/EK rendelet nem követi a kölcsönösen kizárólagos hatáskörök megoldását az erőfölénnyel való visszaélést tiltó EUMSZ 102. cikk vonatkozásában. Az 1/2003/EK rendelet 3. cikkének (1) bekezdése értelmében:

- ♦ „ha a tagállamok versenyhatóságai vagy a nemzeti bíróságok a Szerződés 102. cikke által tiltott visszaélésre a nemzeti versenyjogot alkalmazzák, akkor a Szerződés 102. cikkét is alkalmazniuk kell.”

A rendelet 3. cikkének (2) bekezdése alapján azonban a

- ♦ „rendelet alapján a tagállamok nem akadályozhatók meg abban, hogy a saját területükön szigorúbb nemzeti jogszabályokat alkalmazzanak a vállalkozások által folytatott egyoldalú magatartás tilalmára vagy szankcionálására.”

Az 1/2003/EK rendelet preambuluma (8) bekezdése értelmében,

- ♦ „e szigorúbb nemzeti jogszabályok tartalmazhatnak olyan rendelkezéseket, amelyek a gazdaságilag függő vállalkozások irányában tanúsított visszaélő jellegű magatartást tiltják vagy szankcionálják.”

Fontos ebben az esetben kiemelni, hogy az uniós jog fogalomrendszere és gyakorlata alapján kell megállapítani, hogy mely tényállás tartozik a megállapodás, összehangolt magatartás vagy a társulás által hozott döntés körébe, és melyik tekinthető valódi egyoldalú magatartásnak, különös tekintettel arra, hogy az uniós kartelljog olyan helyzeteket is a megállapodás körébe von, amelyek látszólag egyoldalú magatartásnak minősülnek, vagy valamely tagállami versenyjog alapján nem minősülének megállapodásnak. Ezt támasztja alá az 1/2003/EK rendelet preambuluma (8) bekezdése is:

- ♦ „a megállapodások, döntések és összehangolt magatartások az uniós versenyjog önálló, a vállalkozások a piacon tanúsított magatartásának összehangolását lefedő fogalmi, ahogyan azokat a közösség bíróságai értelmezik.”

Emellett, az uniós versenyszabályokkal kapcsolatban az Európai Bíróság több alkalommal és több tagállamra vonatkozóan megállapította: a tagállam megsérti az uniós hűség elvét (a lojalitási klauzulát), amennyiben vállalkozásokat versenykorlátozó megállapodás megkötésére bátorít, őket ebben támogatja, a versenykorlátozó megállapodás hatásait megerősíti.¹¹

¹¹ Ezt az elvet az Európai Bíróság már nagyon hamar, a *G.B.-Inno-B.M.*-ügyben kimondta. 13/77. sz., *NV GB-Inno-BM*-ügyben 1977. november 16-án hozott ítélet (EBHT 1977, 2115. o.) 52. pont. A joggyakorlat ismertetést lásd *Nagy* [2008a].

AZ UNIÓS VERSENYJOG SZEREPE A MAGYAR VERSENYJOG
ÉRTELMEZÉSÉBEN

A fenti distinkció ellenére (tudniillik a tagállamközi kereskedelmet érintő ügyekben az uniós versenyjog, az azt nem érintő ügyekben a magyar versenyjog az irányadó) a magyar anyagi jogi versenyjogi szabályok tartalmát és értelmezését alapvetően meghatározza az uniós versenyjog, ami lényegében ezen szabályok és elvek alkalmazásához vezet olyan ügyekben is, amelyeknek nincs kihatása a tagállamok közötti kereskedelemre.

A Kúria az *Allianz, Generali és társai*-ügyben,¹² az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése összefüggésében (tekintettel arra, hogy az uniós versenyjogra vonatkozó kérdést tett fel egy, a magyar csatlakozás előtti tényállással rendelkező, tehát tisztán magyar versenyügyben), kimondta:

- „a Tptv. 11.§-ának (1) bekezdésében szereplő fogalmakat ugyanúgy kell értelmezni, mint az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésében szereplő hasonló fogalmakat, és hogy a hivatkozott bíróságot e tekintetben köti a szóban forgó fogalmak Bíróság általi értelmezése.”¹³

Előzetes döntésében az Európai Bíróság rögzítette:

- „[a] Tptv. 11. §-ának (1) és (2) bekezdése szöveghűen veszi át az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének lényegi tartalmát. Továbbá a preambulumból és a Tptv. indokolásából az következik, hogy a magyar jogalkotó a nemzeti versenyjogot harmonizálni kívánta az uniós versenyjoggal, és hogy különösen a hivatkozott 11.§ (1) bekezdésének célja – »követve az EGK[-]Szerződés 85. cikkét« (jelenleg az EUMSZ 101. cikk) –, »a verseny torzításá[nak]« tiltása. Nyilvánvaló tehát, hogy a jogalkotó úgy döntött, hogy a belső jogi helyzeteket ugyanúgy kell kezelni, mint az uniós jog hatálya alá tartozókat.” (21. pont).

Érdemes utalni rá, hogy ilyen megállapítást a Kúria az *SAP Hungary és társai*-ügyben¹⁴ hozott versenyhatósági határozat bírósági felülvizsgálata során is tett (az ügy a Tptv. 11. §-ának megsértésén alapult).

- „A Kúria álláspontja szerint a Közösségi Jogban foglalt szabályozási elvek azonosak, mint a Tptv.-ben rögzítettek, így egy esetleges döntéshozatali eljárás az ügy kimenetét nem érintené, a szóban forgó jogszabály helyes értelmezése egyértelmű, hasonló jogértelmezési kérdést illetően – több elemét érintően – kialakult gyakorlat van, ezért a felperesek kezdeményezését indokolatlannak értékelve, annak nem adott helyt.”¹⁵

¹² Kúria Vj-51/2005/184. sz. GVH-határozat felülvizsgálata során hozott *Kfv.IV.37.077/2010/11. sz. ítélete*.

¹³ C-32/11. sz., *Allianz, Generali és társai*-ügyben 2013. március 14-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2013:160, 22. pont.

¹⁴ Vj-162/2004. sz. ügyben hozott GVH-határozat.

¹⁵ Kúria *Kfv.III.37.072/2013/15. sz. ítélete*.

Ugyanezt a tételt rögzítette a Kúria a *Könyvkereskedők*-ügyben¹⁶ hozott *Kfv.III.37.441/2016/7. sz. ítéletében*.¹⁷

- ◆ „[60] Nemzeti jogon alapuló versenyhatósági határozatok által megállapított versenykorlátozó megállapodások esetén is helye lehet az uniós jogra hivatkozásnak. Ugyanakkor nincs helye ilyen esetben az uniós jog közvetlen hivatkozásának, és nincs helye a versenyjogi uniós rendelkezéseken és fogalmakon túlmutatató hivatkozásoknak. A felperesnek a nemzeti jog szabályainak megsértését kell állítani, vagy a nemzeti jog szabályainak uniós jog tükrében való helytelen értelmezési gyakorlatát, avagy az uniós joggal való ellentétes tartalmát kell ahhoz állítani, hogy – a hivatkozás helytállósága esetén – a felülvizsgálati kérelem sikeres legyen.”

Noha a fenti megállapítások specifikusan a Tptv. 11.§-ára vonatkoznak, álláspontom szerint, extrapolálhatók a versenyjogi anyagi jogi szabályok egészére, feltéve természetesen, hogy a Tptv. nem tartalmaz kifejezett eltérést az uniós versenyjoghoz képest.

Érdemes megjegyezni, hogy a fenti gyakorlat élesen ellentétben áll a magyar bíróságok korábbi gyakorlatával, például a Kúria *Kfv.IV.37.258/2009/8. sz. ítéletével*. Ez a korábbi gyakorlat már nem tekinthető irányadónak.

VISZONTELADÁSI ÁRAK RÖGZÍTÉSE

A Tptv. alkalmazásában a konkrét és a minimális viszonteladási árak rögzítése kezdetektől fogva versenyellenes célúnak minősült. Az uniós jog megközelítésének megfelelően a maximális árak és a kötőerővel nem rendelkező ajánlott árak meghatározása nem tartozik ebbe a körbe. Ezt az automatikus versenyellenességet azonban a Tptv. 13.§-a, egészen annak 2016-s módosításáig, puhította, mivel a vertikális viszonteladási árrögzítésre vonatkozott a csekély jelentőségű (*de minimis*) megállapodások menedéke, így 10 százalékos piaci részesedés alatt ezek a korlátozások nem voltak tiltottak.

A *Mol franchise szerződési*-ügyben¹⁸ a GVH kimondta, hogy

- ◆ „a továbbeladási ár meghatározása vagy minimumának kikötése a versenyjogi gyakorlat szerint evidens módon versenyellenes cselekmény.” (52. pont.)¹⁹

¹⁶ Vj-96/2009. sz. ügyben hozott GVH-határozat.

¹⁷ EH 2017.06.K16.

¹⁸ Vj-171/2002/15. sz. GVH-határozat.

¹⁹ Ebben a vonatkozásban lásd Vj-47/2004. sz. *Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése*-ügy, 101. pont: „Megállapítható, hogy a jelen eljárásban vizsgált magatartás nem tartozik közvetlenül egyik csoportmentességi rendelet hatálya alá sem, illetve mivel a jelen eljárásban kifogásolt árrögzítés súlyos versenykorlátozásnak minősül, az arra irányuló magatartás nem mentesíthető.”

Ezt a megközelítést erősítette meg a GVH a *Bobájka-ügyben*:²⁰

- ♦ „[m]indazonáltal a viszonteladói ár vertikális rögzítése az ár tényleges szintjétől függetlenül alkalmas a verseny korlátozására, ezért *per se* jogsértő.” (29. pont.)²¹

A fenti egyértelmű gyakorlattal kapcsolatos apátiát kavarta fel a GVH a *Büki Ásványvíz-ügyben*,²² amely esetében egy viszonteladási árat meghatározó megállapodásról megállapította, hogy az nem sérti a Tptv. 11. §-át. Ebben az ügyben, egyedi módon, a gyártó nem állapított meg egységes, minden forgalmazóra vonatkozó viszonteladási árat, hanem az egyes forgalmazókkal egyedileg állapodott meg a viszonteladási ár kérdésében. A GVH indoklásában kifejtettek arra utalnak, hogy a viszonteladási ár rögzítése nem automatikusan és nem kivétel nélkül sérti az általános kartelltilalmat.²³ Érdemes kiemelni, hogy a fenti ügyben a GVH a viszonteladási ár rögzítését nem a Tptv. 17. §-a alapján mentesítette (illetve találta úgy, hogy fennállnak az egyedi mentesülés feltételei), hanem egyből arra a következtetésre jutott, hogy a megállapodás nem sérti a Tptv. 11. §-át.

A GVH későbbi gyakorlata azonban arra utal, hogy a *Büki Ásványvíz-ügyben* hozott határozat csupán egy eseti kivétel, és nem egy új korszak kezdete a magyar versenyjogi gyakorlatban. A *Castrol Hungária-ügyben*²⁴ hozott határozat kimondja:

- ♦ „a végfelhasználói/fogyasztói árak minimumának vagy pontos összegének vertikális vonatkozású rögzítése is a Tptv. 11. § (2) bekezdés a) pontjába ütközően versenykorlátozó célzatú magatartás. Az árképzés korlátozottsága folytán a kereskedő az egyik legfontosabb verseny eszköz hatékony alkalmazásában kell, hogy korlátokat elszenvedjen.” (47. pont.)

.....
²⁰ Vj-12/2003. sz. *Bobájka-ügy*.

²¹ Lásd továbbá: Vj-133/1996. sz. *Budapest Sör-ügy*, Vj-64/2000. sz. *Délhús és társai-ügy*, Vj-161/2004. sz. *Kerima GrowHow-ügy*, Vj-57/2008. sz. *Hungaropharma Gyógyszerkereskedelmi Zrt.-ügy*.

²² Vj-164/2006. sz. *Büki Ásványvíz-ügyben*.

²³ „75. Noha a versenytanács a horizontális árrögzítést a verseny legsúlyosabb megsértésének tekinti, jelen eljárásban vertikális árrögzítés vizsgálatáról és értékeléséről van szó, amelynek megítélése – a lehetséges hatékonysági érvek miatt – a versenytanács szerint összetettebb feladat. Ugyanakkor a jelen eljárásban vizsgált magatartás kapcsán inkább az valószínűsíthető, hogy a Kft. magatartása nem az árverseny kiiktatására irányult, illetve ilyen hatással sem járhatott. Konkrét viszonteladási ár összesen 37 szerződésben lett összegszerűen is meghatározva, melyből 36 esetben rögzített összeget tartalmazott a megállapodás. Egy szerződésben maximált árat határoztak meg a felek. (...) a Kft. az árakat nem egy mindenki számára egyformán adott szinten határozta meg, hanem az ár piaci feltételeket is figyelembe véve egyedileg lett meghatározva ezekben az esetekben. Az árak tág határok – 260 és 850 forint – között szóródtak. Megállapítható tehát, hogy nem a piacon kialakuló egységes ár befolyásolása volt a Kft. célja. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy egyes esetekben az ármeghatározás úgy történt, hogy közben ugyanazon település más értékesítési pontjain az ár nem is került meghatározásra, vagy esetleg más szinten lett az ár egy másik értékesítési ponton meghatározva. A versenytanács szerint ugyanakkor a szelektív árrögzítés is lehet versenyjogsértő, hiszen például alkalmas lehet a versenytársak piacról való kiszorítására. Ennek bizonyítására jelen eljárás keretében nem került sor.”

²⁴ Vj-7/2008/178. sz. GVH-határozat.

A *Könyvkereskedők*-ügyben²⁵ a formálisan csak „ajánlott” árak tényleges ármegkötésnek és ezáltal versenyellenes célúnak minősültek.²⁶

Az EUMSZ 101. cikkének (1) bekezdését alkalmazva, ugyanezt a megállapítást tette a GVH az *Óceán-L*-ügyben,²⁷ amelyet a Fővárosi Törvényszék helybenhagyott,²⁸ a *Kertészeti termékek*-ügyben²⁹ és a *Biztonságtechnikai termékek*-ügyben.³⁰

A Tptv. 13.§-ának eredeti (közlönyállapot szerinti) normaszövege minden 10 százalékos piaci részesedés alatti megállapodást csekély jelentőségűnek minősített, és kivont az általános kartelltilalom alól. 2000-ben a rendelkezés kivételekkel egészült ki: a Tptv. 13.§-ába beillesztett (2) bekezdés értelmében a horizontális árkartellre és a horizontális piacfelosztásra nem vonatkozott a csekély jelentőségű megállapodások mentessége, vagyis azok piaci részesedésre tekintet nélkül tiltottak voltak.³¹ Ez a rendszer közel két évtizedig hatályban maradt. A csekély jelentőségű megállapodások menedékéből a törvény csak a fenti két versenytársak közötti megállapodást zárta ki, következésképpen a vertikális megállapodásokra, beleértve a viszonteladási ár rögzítést, kivétel nélkül vonatkozott a menedék és azok 10 százalékos piaci részesedés alatt nem voltak versenyjogellenesek. 2016-ban azonban a jogalkotó módosította a csekély jelentőségű megállapodásokkal szembeni kivételek körét olyan módon, hogy az a továbbiakban nem terjedt ki a vertikális viszonteladási ár rögzítésére.³² Ebben a vonatkozásban a törvény indokolása semmilyen más érvet nem említ, mint az uniós szabályoknak való megfelelést:

- „A (3) bekezdés alapján a Tptv. 13.§ (2) bekezdése a) pontja módosul, és az európai szabályokhoz közelítve szabályozza, hogy az árrögzítést tartalmazó vertikális versenykorlátozások sem minősülhetnek csekély jelentőségűnek.”³³

Ezzel a magyar jogalkotó véget vetett a viszonteladási árak szabályozásával kapcsolatos magyar különállásnak, miközben az ilyen megállapodások automatikus tiltása komoly szakirodalmi kritikát váltott ki, és 2007-ben, a *Leegin*-ügyben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága eltörölte a viszonteladási árak vertikális rögzítésének *per se* jogellenességét.³⁴ A legerősebb érv az ilyen megállapodások automatikus tilal-

²⁵ Vj-96/2009. sz. ügy.

²⁶ Kúria Kfv.III.37.441/2016. sz. ügyben hozott ítélete. EH 2017.06.K16.

²⁷ Vj-104/2014. sz. Óceán-L-ügy.

²⁸ Fővárosi Törvényszék 10.Kf.650.044/2018/6. sz. ítélete.

²⁹ Vj-103/2014. sz. *Kertészeti termékek*-ügy.

³⁰ Vj-97/2016. sz. *Biztonságtechnikai termékek*-ügy.

³¹ 2000. évi CXXXVIII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény módosításáról.

³² 2016. évi CLXI. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény, valamint a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény módosításáról.

³³ 2016. évi CLXI. törvény 32. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

³⁴ Lásd Nagy [2008b].

ma ellen az, hogy piaci erő hiányában azok nem képesek a verseny károsítására, ami éppen a korábbi magyar megközelítés megalapozottságát és észszerűségét támasztja alá.³⁵ A magyar jogalkotó ettől a minden szempontból megalapozott állásponttól kizárólag amiatt tért el, hogy fenntartás nélkül átvegyen egy uniós versenyjogi mintát.

ABSZOLÚT TERÜLETI KIZÁRÓLAGOSSÁG – VALÓBAN RELEVÁNS POLITIKAI CÉL A PIACI INTEGRÁCIÓ A MAGYAR BELFÖLDI PIACON?

Az abszolút területi kizárólagosság az uniós kartelljogban a kezdetektől fogva versenyellenes célúnak minősül, automatikusan tiltott.³⁶ Akkor beszélünk abszolút területi kizárólagosságról, ha egy gyártó úgy szervezi meg egy termék/szolgáltatás értékesítési vagy forgalmazási rendszerét, hogy az egyes viszonteladóknak, többnyire disztribútoroknak, megtiltja a területükön kívüli akár passzív, akár aktív eladások teljesítését. Valamely vállalkozásnak biztosított területi kizárólagosság azért tekinthető abszolútnak, mert erre a területre az adott márka többi (területi) értékesítője semmilyen körülmények között sem értékesíthet. Egy értékesítés/eladás akkor tekinthető aktívnak, ha az eladó annak létrejötte érdekében – az ügylet lebonyolításán felül, azt megelőzően – aktív erőfeszítéseket (például reklám, spam, direkt marketing, felhívás ajánlattételre, ajánlat) tett. A passzív eladások tilalma azt jelenti, hogy a forgalmazó egy adott területen kívül nem értékesíthet, míg az aktív eladások tilalma azt, hogy a kéretlen megrendeléseket teljesítheti, azonban nem tehet erőfeszítéseket (nem fejthet ki aktivitást) annak érdekében, hogy a területen kívül értékesítsen.

A fenti kategorikus tilalomnak nem közgazdasági, hanem normatív (politikai) oka van: a piaci integráció szempontja indokolja. A vállalkozások számára nem engedhető meg az, ami a tagállamok számára tiltott: a belső piac nemzeti határok szerinti feldarabolása és a tagállami piacok egymástól való izolálása.³⁷ Ez a politikai cél szembe megy az abszolút területi kizárólagosság közgazdasági megítélésével, amely ezt a konstrukciót nem versenyellenesnek, hanem egyenesen a versenyt előmozdítóknak tekinti. Az uniós versenyjog ezért a piaci integráció céljából korlátozza a gazdasági hatékonyságot. Mivel azonban a piaci integráció mint cél a magyar versenyjogban értelmezhetetlen, teljesen indokolatlan az uniós versenyjog megközelítésének átvétele.

A területi kizárólagosság versenyjogi megítélése esetében két szempont ütközik egymással. Az egyik a gazdasági észszerűség. A közgazdasági megfontolások a területi kizárólagosság megengedhetőségét támasztják alá, mivel az, a klasszikus magyarázat szerint, kizárja a potyautashatást.³⁸ Ha a forgalmazó nem rendelkezik

³⁵ Lásd Nagy [2012], [2013a].

³⁶ 56/64. és 58/64. sz., *Consten és Grundig*-ügyben hozott ítélet, EU:C:1966:41.

³⁷ Lásd Papp [2007], [2008a], [2008b].

³⁸ *Telser* [1960], *Salop* [1993].

kizárólagossággal, nem lehet biztos abban, hogy a termék promóciója érdekében tett erőfeszítéseinek hozadéka nála csapódik le és nem egy másik nem kizárólagos forgalmazónál. A kizárólagosság azonban stimulálja a forgalmazó értékesítési erőfeszítéseit, mivel a forgalmazó tudja, hogy az általa generált forgalom nála fog lecsapódni. A fentiekben írtaknak megfelelően a másik szempont a piaci integráció célja: az uniós versenyjog számára nem elfogadható a belső piac nemzeti határok szerinti felosztása, még akkor sem, ha ez nem állami intézkedésekre, hanem vállalkozások megállapodásaira vezethető vissza.³⁹ Ezt a két szempontot próbálta összhangba hozni az Európai Bíróság, amikor az abszolút területi kizárólagosságot versenyellenes célúvá, a relatív területi kizárólagosságot (amely csak az aktív eladásokat tiltja, a passzív eladásokat nem) pedig hatástípusú megállapodássá nyilvánította.⁴⁰ A szempontok e kettősége azonban Magyarországon nem merül fel, mivel a magyar versenyjog nem célozza a magyar piacon belüli piaci integrációt, ilyen cél hiányában az lenne indokolt, ha a magyar versenyjog a területi kizárólagosságot (sem a relatív, sem az abszolút területvédelmet) nem tekintené versenyellenes célúnak.

Könnyen belátható, hogy a fenti két szempont közül a piaci integráció célja hiányzik a magyar versenyjogból, a tiszta közgazdasági szempontok pedig azt támasztják alá, hogy ne csak a relatív, de az abszolút területi vagy ügyfél-kizárólagosságot se tekintsük versenyellenes célúnak (tehát automatikusan versenyellenesnek), hanem hatásai szerint ítéljük meg. Nem véletlen, hogy az amerikai antitörzstjog, amelynek szintén nem része a piaci integráció célja, nem ismeri az abszolút és relatív területi kizárólagosság közötti különbségtételt, a vertikális területi kizárólagosságot egységesen hatásai alapján ítéli meg (*rule of reason*).⁴¹

Sajnos az uniós jog más célrendszer által alapvetően befolyásolt megoldása rányomta a bélyegét a magyar versenyjogi gyakorlatra. Az abszolút területi kizárólagosság automatikus versenyellenességét (versenyellenes célúvá minősítését) a joggyakorlat fenntartás nélkül átvette. Az *Unilever és társai*-ügyben⁴² a GVH – utalva az uniós versenyjogra – a passzív eladások tilalmáról, és ezáltal az abszolút területi kizárólagosságról mondta ki, hogy az gyakorlatilag a magyar versenyjogban is *per se* versenyjogellenes: automatikusan az általános kartelltilalomba ütközik és egyedi mentességben sem részesülhet.⁴³ Az ügyben a GVH mind az EUMSZ 101. cikkét, mind a Tpv. 11.-át alkalmazta, azonban mindkettő tekintetében ugyanazt az értelmezést követte. Ugyancsak ezt a megközelítést követi a jelenleg hatályos vertikális csoportmentességi rendelet,⁴⁴ illetve annak elődje.⁴⁵

³⁹ Nagy [2016] 98. o.

⁴⁰ Nagy [2013b].

⁴¹ Nagy [2013b] 182–187. o.

⁴² Vj-156/2004. sz. ügyben hozott GVH-határozat.

⁴³ 88. pont, 93–94. pont.

⁴⁴ 306/2022. (VIII. 11.) kormányrendelet a vertikális megállapodások egyes csoportjainak a versenykorlátozás tilalma alóli mentesítéséről, 7. §.

⁴⁵ 205/2011. (X. 7.) kormányrendelet a vertikális megállapodások egyes csoportjainak a versenykorlátozás tilalma alóli mentesítéséről, 7. §.

Ezt a tételt a magyar bírósági gyakorlat precedenserővel azonban még nem erősítette meg (az *Unilever és társai*-ügyben nem került sor bírósági felülvizsgálatra). Álláspontom szerint az lenne az indokolt, hogy ne is erősítse meg. Bár – főszabály szerint – a magyar versenyjogot az uniós joggal összhangban kell értelmezni, a magyar bíróság hatásköre eldönteni, hogy mikor tér el az uniós jog megoldásától. Bár az abszolút területi kizárólagosság tilalma (versenyellenes célúvá minősítése) az uniós versenyjog központi eleme, ezt a szabályt a piaci integráció célja indokolja, vagyis egy olyan nem gazdasági szempont, amely a Magyarországon belüli ügyekben nem releváns.

KONKLÚZIÓK

Bár nem kétséges, hogy egyértelműen jó döntés volt a magyar jogalkotó részéről az uniós versenyjog átvétele, ez utóbbi szabályait és gyakorlatát nem indokolt fenntartások nélkül átvenni. Bizonyos körülhatárolható esetekben az uniós versenyjog megoldásai, amelyek összhangban vannak az európai belső piac követelményeivel, nem egyeztethetők össze a lokális magyar szempontokkal, ezért észszerű az eltérő megközelítés kialakítása. Az abszolút területi kizárólagosság versenyjogi kezelése talán a legjobb példája ennek. Ebben a kérdésben az uniós versenyjog, bevallottan normatív-politikai célból (piaci integráció imperatívusza), a közgazdasági szakirodalom többségi álláspontjától eltérő megközelítést alakított. Mivel Magyarországon, lokális szinten, nem értelmezhető ez a normatív-politikai cél, semmi sem indokolja, hogy a magyar versenyjog, az uniós versenyjoghoz hasonlóan, eltérjen a tiszta közgazdasági megfontolások által indokolt megoldástól, és a vertikális területi kizárólagosságot egységesen (attól függetlenül, hogy abszolút vagy relatív területi kizárólagosságról van szó) hatásai alapján ítélje meg.

Talán a legfontosabb ellenérv az általam javasolt megközelítéssel szemben, hogy a gyakorlatban, a tagállamközi kereskedelem fogalmának homályossága miatt, nagyon nehéz elhatárolni egymástól az uniós és a magyar versenyjog alkalmazási körét, és gyakran nem világos, hogy az adott ügyben kell-e alkalmazni az uniós szabályokat, vagy az ügy a magyar versenyjog hatálya alá tartozik. Az uniós versenyjog hatálya ugyanis azokra a magatartásokra is kiterjed, amelyeknek ugyan nincs határon átnyúló eleme, azonban közvetve hatása lehet a tagállamközi kereskedelemre. Az ország egész területére kiterjedő magatartás már önmagában érintheti a tagállamközi kereskedelmet, még akkor is, ha nincs határon átnyúló eleme. Ilyen körülmények között – szól az ellenérv – nem szerencsés eltérő magyar megközelítést fenntartani. Ez az ellenérv, álláspontom szerint, nem cáfolja az általam megfogalmazott kritikát és javasolt megközelítést. Egyrészt, azokban az ügyekben, ahol az uniós versenyjog alkalmazhatósága vitatható, a felek eldönthetik, hogy vállalják-e a magyar versenyjogra történő hagyatkozás kockázatát. Másrészt, ami még fontosabb, igaz ugyan, hogy gyakran nem állapítható meg egyértelműen, hogy az adott ügyre vonatkoznak-e az uniós szabályok, azonban számos ügyben ez világosan megállapítható, így semmi sem indokolja, hogy a fürdővízzel a gyereket is kiöntsük.

IRODALOM

- BOYTHA GYÖRGYNÉ [2004]: A közösségi versenyjogi gyakorlat tükröződése a magyar jogalkotásban és joggyakorlatban. Megjelent: *Király Miklós–Gyertyánfy Péter* (szerk.): *Liber amicorum: Studia Gy. Boytha dedicata: Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére*. ELTE ÁJK, Budapest, 49–66. o.
- CANENBLEY, C.–ROSENTHAL, M. [2005]: Co-operation between antitrust authorities in and outside the EU: What does it mean for multinational corporations, Part 1. *European Competition Law Review*, Vol. 26. No. 2. 105–116. o.
- GALINSKY, R. [1994]: The resolution of conflicts between UK and Community competition law. *European Competition Law Review*, Vol. 15. No. 1. 128–163. o.
- KINGSTON, S. [2001]: A „new division of responsibilities” in the proposed regulation to modernise the rules implementing Articles 81 and 82 EC? A warning call. *European Competition Law Review*, Vol. 22. No. 8. 340–350. o.
- LUCEY, M. C. [2006]: Unforeseen consequences of Article 3 of EU Regulation 1/2003. *European Competition Law Review*, Vol. 27. No. 10. 558–563. o.
- NAGY CSONGOR ISTVÁN [2008a]: A közösségi és a magyar kartelljog kézikönyve. HVG-Orac, Budapest, 110–131. o.
- NAGY CSONGOR ISTVÁN [2008b]: Mégiscsak lehet vizonteladási árát kikötni? *Gazdaság és Jog*, 5. sz. 8–12. o.
- NAGY CSONGOR ISTVÁN [2012]: A vizonteladási ár rögzítésének megítélése az amerikai, az EU és a magyar versenyjogban: kihasznált és kihagyott lehetőségek. Megjelent: *Valentiny Pál–Kiss Ferenc László–Nagy Csongor István* (szerk.): *Verseny és Szabályozás*, 2011. MTA KRTK KTI, Budapest, 58–101. o.
- NAGY CSONGOR ISTVÁN [2013a]: Resale price fixing in EU competition law after the 2010 revision of the rules on vertical restraints – a comparative perspective. *Acta Juridica Hungarica*, Vol. 54. No. 4. 349–366. o.
- NAGY CSONGOR ISTVÁN [2013b]: EU and US Competition Law: Divided in Unity? *Ashgate*, 163–190. o.
- NAGY CSONGOR ISTVÁN [2016]: Az Európai Unió gazdasági joga. HVG-Orac, Budapest.
- PAPP MÓNIKA [2006]: Magyar alkalmazkodás az Európai Közösség versenypolitikájához és versenyjogához. Megjelent: *Inotai András* (szerk.): *EU-tanulmányok VI. Nemzeti Fejlesztési Hivatal*, Budapest, 775–797. o.
- PAPP MÓNIKA [2007]: A gazdasági szabadságok és a versenyjog közötti egyes összefüggések az Európai Bíróság gyakorlatában. PhD-disszertáció. ELTE ÁJK nemzetközi magánjogi és európai gazdasági jogi tanszék, Budapest.
- PAPP MÓNIKA [2008a]: Közösségi versenyjog és gazdasági szabadságok joga – néhány összefüggés: 1. rész. *Versenytükör*, 4. évf. 1. sz. 38–42. o.
- PAPP MÓNIKA [2008b]: Közösségi versenyjog és gazdasági szabadságok joga - néhány összefüggés: 2. rész. *Versenytükör*, 4. évf. 2. sz. 26–28. o.
- RILEY, A. [2003]: EC antitrust modernisation: the Commission does very nicely – thank you! Part 1: Regulation 1 and the notification burden. *European Competition Law Review*, Vol. 24. No. 11. 604–615. o.
- SALOP, S. C. [1993]: Exclusionary Vertical Restraints Law: Has Economics Mattered? In: *The American Economic Review*, Vol. 83. No. 2. 168–172. o.

-
- TELSER, L. G. [1960]: Why Should Manufacturers Want Free Trade? *Journal of Law and Economics*, október 3. 86–105.
- TÓTH TIHAMÉR [2013]: The Reception and Application of EU Competition Rules in Hungary: An Organic Evolution. *European Competition Law Review*, Vol. 34. No. 7. 359–366. o.
- TÓTH TIHAMÉR [2020]: Jogharmozáció a magyar versenyjog elmúlt harminc évében. *Állam- és Jogtudomány*, 61. évf. 2. sz. 72–92. o.
- VÖRÖS IMRE [2011]: A modern magyar versenyjog kezdetei. Megjelent: *Tóth Tihamér–Szilágyi Pál* (szerk.): A magyar versenyjog múltja és jövője. Jubileumi kötet a modern magyar versenyjog 20 éves fennállására. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 11-21. o.;
- WESSELING, R. [1999]: The Commission White Paper on modernisation of EC antitrust law: unspoken consequences and incomplete treatment of alternative options. *European Competition Law Review*, Vol. 20. No. 8.